

Л. К. Вахніна

СПОГАДИ ПРО НАТАЛІЮ СЕРГІЇВНУ ШУМАДУ

17.06.1926 – 05.11.2013

5 листопада 2013 року не стало корифея української славістичної фольклористики Наталії Сергіївни Шумади. У це важко повірити, адже до останніх днів життя вона намагалася бути в центрі наукових та культурних подій в Україні та у всьому слов'янському світі, цікавилася завжди новинами з Болгарії, яка стала для неї другою батьківщиною.

Дослідниця народилася 17 червня 1926 року в родині сільської інтелігенції в с. Ладан Чернігівської області, середню школу закінчила в Кам'янці-Подільському, її молодість була обпалена війною, вищу філологічну освіту вона здобувала

в нелегкий повоєнний час у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1949). Після закінчення університету вчителювала, працювала редактором у видавництві дитячої літератури «Веселка».

Більш ніж 50 років пов'язувала її доля з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, починаючи ще з 1954 року. Науковий шлях Наталії Сергіївни є фактично справжньою історією Інституту. Їй пощастило працювати разом з незабутніми М. Т. Рильським, М. П. Стельмахом, Л. М. Ревуцьким, В. Касіяном та багатьма іншими славними та відомими діячами української

культури. Вона пройшла шлях від аспірантки, науковим керівником її дисертації був саме поет-академік Максим Рильський, до завідувача відділу рукописних фондів, провідного наукового співробітника відділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн, доктора філологічних наук, професора.

Н. Шумада – автор багатьох монографій, підручників та хрестоматій з фольклору, наукових статей та упорядник численних збірників українського та болгарського фольклору¹.

До кола її наукових інтересів входили передусім дослідження болгарського фольклору в Україні та українсько-болгарських зв'язків, яким присвячено чимало її наукових праць. Її перша монографія «Українсько-болгарські фольклористичні зв'язки» (К., 1969) одразу привернула увагу колег в Болгарії, зокрема відомого фольклориста академіка Петра Динєкова². Вона постійний автор і в болгарських наукових виданнях, зокрема в журналі «Български фолклор». Фундаментальне видання болгарських народних пісень Півдня України, здійснене нею спільно з відомим болгарським фольклористом-музикознавцем Н. Кауфманом, привернуло увагу дослідників європейських країн.

Н. Шумада була одним з найактивніших популяризаторів болгарської культури в Україні. Вона завжди знаходила час для надання наукових консультацій представникам болгарської меншини, зокрема Товариству «Радолюбіє», завжди раділа можливості допомогти людям з усієї України. Проте особлива радість світилася в її очах, коли до Києва приїжджали колеги із Софії. Це завжди було святом.

До останніх днів вона не втрачала зв'язку з рідною Болгарією, з фольклористами Катєю Михайловою, Светлою Петковою. Її чоловік, відомий професор-ортопед Іван Володимирович Шумада, згадує, як вона вільно володіла болгарською мовою, яка стала для неї такою ж рідною, як і українська, адже не можна не любити країну, народну культуру якої ти дослі-

джуеш. Символічно, що останню її статтю було опубліковано в Софії³.

Не випадково її наукова діяльність знайшла високу оцінку в Болгарії, вона стала кавалером ордена Кирила та Мефодія, нагороджена кількома медалями. Водночас постать Н. Шумади як науковця є авторитетною і в інших слов'янських країнах. Широковідомі її наукові монографії та розвідки, де вона виступає як фольклорист-славист. Її порівняльні студії завжди торкаються актуальних проблем історії слов'янської фольклористики та побутування слов'янського фольклору в Україні. Її монографія «Сучасна пісенність слов'янських народів України» (1981), яка була захищена як докторська дисертація (1984), привернула увагу колег-славистів.

Чимало років Н. Шумада брала участь у роботі міжнародних з'їздів славистів, була членом міжнародної Комісії з дослідження слов'янського фольклору при Міжнародному Комітеті славистів. Неодноразово вона виступала також на таких представницьких міжнародних форумах, зокрема на конгресі Міжнародного Товариства дослідників етнології та фольклору (SIEF) в Лісабоні та Венеції. Наталія Сергіївна була також доповідачем на 35-тій Міжнародній баладній конференції SIEF, що відбулася в Києві в ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України 2005 року.

Проте Н. Шумада ніколи не була кабінетним ученим, незважаючи на значну кількість наукових праць та збірників, упорядкованих нею.

Мені пощастило ще в студентські роки та на початку моєї праці в ІМФЕ ім. М. Т. Рильського об'їхати з нею майже всю Україну – від озера Лука на Волині до Кіровоградської області, від Півдня України, де на Одещині компактно проживає болгарське населення, до Закарпаття, де фольклор ми записували в словацькому селі прямо на кордоні. Н. Шумада стала одним з перших моїх вчителів не тільки з методики зби-

рання фольклору, вона допомогла мені пізнати багатство української мови та історії. Завжди усміхнена та відкрита до людей, вона швидко знаходила спільну мову з носіями фольклору. У с. Затишшя Любомльського району на Волині ми записували фольклор майже до ранку. Усе село, яке складалося переважно з жінок, стояло в черзі, щоб заспівати бодай одну пісню.

У Наталії Сергіївни Шумади була особлива, сповнена співом душа, чудово поставлений голос, справжній артистизм, який поєднувався з природною жіночою красою. Тому цінувала людей, які вміли співати. Часто згадувала дочку своїх друзів – лікаря Ольгу Богомолець, її неповторний спів. Майстерність співати Н. Шумада оцінювала як уміння вести вперед, бути справжнім патріотом України.

Наталя Шумада, здавалося, була у своєму житті поза політикою, але ніколи не була байдужою до власного народу, до України, за що в часи радянського тоталітаризму часто потерпала. Вона пам'ятала про страшні звинувачення у підтримці українських «буржуазних націоналістів», за згадку про голод 1947 року на Півдні України та Бессарабії ледь не вилучили її книжку. Незважаючи на це, вона завжди старалася допомогти тим, кого за політичні переконання звільнили з Академії наук України, зокрема, як це сталося з фольклористом Василем Микитовичем Скрипкою.

В останні роки свого життя після втрати сина тяжко хворіла. Їй не була байдужа доля України, беззаконність злочинної влади. Н. Шумада завжди цікавилася справами в Інституті, у відділі, де вона виростила цілу когорту учнів. Заповідала нам шанувати пам'ять славетного М. Т. Рильського, відвідувати його літературно-меморіальний музей, долучатися до Голосіївських читань.

Н. Шумаду досі пам'ятають у багатьох країнах світу – від Болгарії до Далекого Сходу. Вона залишила світлу пам'ять

про себе в далекому Новосибірську, де брала участь в експедиції в українські села і планувала видати збірник українських пісень. Особливо теплі стосунки вона підтримувала з дослідниками української діаспори, з фольклористами Росії, Білорусі – Б. М. Кирданом, М. І. Кравцовим, Н. С. Поліщук, А. І. Кулагіною, В. Є. Гусевим, В. М. Гацаком, Г. О. Барташевич, К. П. Кабашніковим.

Крім експедицій, мені пощастило бути з Н. Шумадою також на міжнародних з'їздах славістів та конференціях. Вона, як і В. А. Юзвенко, яка створила та очолила в ІМФЕ НАН України відділ слов'янської фольклористики 1969 року, вважала, що виступи на конференціях – це неабияка школа для молодих учених. Без експедицій не може бути справжнього фольклориста, а без конференцій – самостійного науковця. Теорія має підкріплюватися практикою. Це стало настановою для наступних поколінь співробітників відділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн ІМФЕ НАН України. Хоча тепер можна лише з ностальгією згадувати стареньку машину, спеціально обладнану для експедицій, палатки біля озера, річки чи моря, де проживали її учасники, та старі портативні магнітофони, борщ чи рибну юшку, (рибу завжди ловив незабутній М. М. Гайдай), сирники й вареники, які в польових умовах майстерно готувала Наталя Сергіївна Шумада, завжди конкуруючи з Вікторією Арсенівною Юзвенко.

В останні роки свого життя Н. Шумада з усмішкою запитувала, коли ж відділ поїде в експедицію – «мандрівочка пахне».

Вона мала також рідкісне вміння передавати свої знання наступним поколінням фольклористів. Н. Шумада була наставником цілої когорти кандидатів та докторів наук, а також численних студентів, майбутніх акторів та режисерів, будучи завідувачем кафедри та викладачем українського фольклору в Інституті театрального мистецтва імені Карпенка-Карого.

Досвід Н. Шумади продовжують її учні, які працюють у різних вишах України, а також у Польщі, Канаді, Великобританії та Болгарії, яким вона передала не тільки прагнення до наукових знань, але й уміння любити свою країну і народ, де б вони не проживали.

ПРИМІТКИ

¹ Див.: Наталія Сергіївна Шумада. Бібліографічний покажчик праць 1960–2010 / упоряд. М. Дмитренко, Л. Вахніна. – К., 2010.

² *Шумада Н.* Спомени за Петеръ Динеков // Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. – София, 2010. – 397 с. – С. 121–127.

³ *Шумада Н. С.* Българските фолклористи от първата половина на XIX век в Одеса // Български фолклор. Фолклористика в Украйна. – София, 2011. – Год. 37. – Кн. 3–4. – С. 25–34.